

MAISTO PRODUKTŲ SUDĖTIES STEBĖSENA IR GERINIMAS SAVIVALDYBĖSE

Metodinė informacinė medžiaga, skirta savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistams

Pasaulio sveikatos organizacija bei Europos Komisija ragina valstybes nares imtis visų priemonių, skatinančių visuomenę sveikai maitintis ir taip mažinti lėtinių neinfekcinių ligų ir jų rizikos veiksnių paplitimą bei ieškoti būdų, užtikrinančių didesnę sveikatai palankesnių maisto produktų pasiūlą ir rekomenduoja rinkai tiekiamuose maisto produktuose mažinti druskos, sočiųjų riebalų, cukrų kiekius. Lietuvoje atliktų gyventojų faktiškos mitybos tyrimų duomenimis, gyventojai vartoja per daug būtent sočiųjų riebalų, paprastųjų angliavandenių, druskos ir per mažai maistingų skaidulinių medžiagų; dėl širdies ir kraujagyslių ligų ir vėžio miršta 3/4 visų Lietuvos gyventojų ir pagal šį rodiklį mūsų šalis yra tarp labiausiai atsiliekančių valstybių Europos Sąjungoje.

Panašios gyventojų mitybos tendencijos yra ir kitose Europos Sąjungos šalyse, todėl Europos Komisija ragina valstybes nares stebėti maisto produktų sudėtį ir bendradarbiaujant su maisto produktų gamintojais skatinti produktų sudėties gerinimą [ES Tarybos išvados dėl mitybos ir fizinio aktyvumo (2014/C 213/01); ES Tarybos išvados dėl maisto produktų gerinimo (2016/C 269/04)].

Siekiant įgyvendinti maisto produktų sudėties gerinimo skatinimo tikslus, viena iš svarbių priemonių yra maisto produktų sudėties stebėseną, kurią vykdant dalyvauja savivaldybių visuomenės sveikatos biurai (toliau – SVSB). SVSB stebi savo savivaldybės teritorijoje veikiančių įmonių gaminamų maisto produktų sudėtį, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. spalio 22 d. įsakymu Nr. V-2330 „Dėl Sveikos mitybos ir sveikatinamojo fizinio aktyvumo skatinimo tvarkos aprašo“ patvirtinimo“ bei Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro (nuo 2022-07-01 – Higienos instituto Sveikatos stiprinimo centras (toliau – HI SSC)) parengta Maisto produktų sudėties stebėsenos duomenų baze (toliau – Produktų duomenų bazė). Šioje Produktų duomenų bazėje nurodomos Lietuvos gyventojų dažniausiai vartojamų maisto produktų, kurių sudėtis gali turėti didžiausią įtaką gyventojų sveikatai, grupės.

Stebėsenos įgyvendinimas

Pirmiausia, iš visų Produktų duomenų bazėje nurodytų maisto pramonės įmonių kiekvienas SVSB atsirenka, kokios veikia jų savivaldybės teritorijoje ir kokius maisto produktus jos gamina.

Toliau vykdoma tų produktų stebėseną. Jeigu Produktų duomenų bazėje įrašytos ne visos SVSB aptarnaujamoje teritorijoje veikiančios maisto pramonės įmonės ar nurodyti ne visi jų gaminami stebimų kategorijų ir nustatytas sudėties ribas atitinkantys produktai, Produktų duomenų bazę SVSB turi papildyti, patikslinti jų sudėtį pagal etiketes, o nebegaminamus produktus išbraukti.

Produktų stebėsenos duomenų bazėje (Lentelėje) yra nurodyta informacija apie Lietuvoje gaminamus maisto produktus ir jų sudėtyje esančius sočiųjų riebalų, cukrų, druskos kiekius ir energinę vertę. Stebimi tik tie produktai, kuriuose sočiųjų riebalų kiekis yra > 5 g/100 g, cukraus > 5 g/100 g ir (arba) druskos > 1,5 g/100 g. Gūdinių maisto produktų sudėtyje papildomai stebimas skaidulinių medžiagų kiekis 100 g. Stebima tik didesnių Lietuvos gamintojų (pvz., kurių produkcija platinama daugiau nei 1 savivaldybėje) produkcija. SVSB, kurių aptarnaujamoje teritorijoje nėra didesnių Lietuvos maisto produktų gamintojų, stebi mažesnių ar smulkių gamintojų produkciją. Nereikėtų į Produktų duomenų bazę įtraukti ir stebėti prekybos centrų kulinarijos ar konditerijos cechuose pagamintos produkcijos.

Stebimi sūriai skirstomi į dvi grupes: „Sūriai brandinti“, į kurią patenka fermentiniai, kietieji ir pelėsiniai sūriai bei i – „Sūriai kiti“, į kurią patenka nebrandinti, tepami, lydyti ir varškės sūriai.

Atkreipiame dėmesį, kad nereikia stebėti sulčių (100 proc.), nes pagal Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. vasario 29 d. įsakymą Nr. 61 „Dėl Vaisių sulčių ir panašių produktų techninio reglamento patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2013 m. spalio 21 d. įsakymo Nr. 3D-712 redakcija) (<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.BF1ABE770F99>) į sultis cukraus nededama.

Informacija, pateikta Produktų duomenų bazėje, buvo surinkta iš rinkoje (maisto parduotuvėse) esančių maisto produktų etiketėse ar maisto gamintojų ir (ar) platintojų internetinėse svetainėse pateiktos informacijos. SVSB turi bent kartą per metus peržiūrėti savivaldybės teritorijoje gaminamų stebimų maisto produktų sudėtį. Produktų duomenų bazės papildymus ar pakoreguotus (jei reikia) maisto produktų duomenis SVSB suveda į [HI SSC interneto svetainės „Mityba ir fizinis aktyvumas – Maisto produktų sudėties stebėseną“ skiltyje](#)¹ pateiktą tuščią Maisto produktų sudėties stebėsenos lentelę ir iki kiekvienų metų kovo 1 d. atsiunčia į HI SSC el. paštus: ramune.miliauske@smlpc.lt ir vytenis.drungilas@smlpc.lt

¹ https://smlpc.lt/lt/mityba_ir_fizinis_aktyvumas/maisto__produktu_sudeties_stebesena/

Vadovaudamiesi maisto produktų etikečių bei Produktų duomenų bazės informacija, SVSB turi:

1. Vertinti stebimų maisto produktų maistingumo ypatumus (didesnis cukrų, druskos, sočiųjų riebalų, energinės vertės ar mažesnis skaidulinių medžiagų kiekis, lyginant su kitais šių įmonių gaminamais panašiais produktais bei šalies vidurkiais) ir informuoti gamintojus apie šių maisto produktų sudėties gerinimo tikslingumą.

2. Identifikuoti produktus, kurių sudėtis artima „Rakto skylutės“ ženklavimo kriterijams, siekiant gamintojus paskatinti gerinti identifikuotų maisto produktų sudėtį arba jei produktai atitinka minėtus kriterijus, skatinti juos ženklini „Rakto skylutės“ simboliu. Siekiant, kad gyventojai, maisto gamintojai ir pardavėjai geriau žinotų šio simbolio reikšmę ir teiktų šiuo simboliu paženkliniems produktams gamybos, prekybos bei vartojimo prioritetą, pagal kompetenciją teikti įmonėms informacinę ir konsultacinę pagalbą kuriant „Rakto skylutės“ kriterijus atitinkančius maisto produktus ir notifikuojant juos SAM. Notifikuoti maisto produktai skelbiami SAM interneto svetainės [„Veiklos sritys –Visuomenės sveikatos priežiūra – Mityba ir fizinis aktyvumas – „Rakto skylute“ sveikatai palankesni maisto produktai – Sąrašas "Rakto skylute" paženklintų maisto produktų Lietuvos rinkoje \(nuoroda\)“ skiltyje.](#)

3. Informuoti ir konsultuoti įmonių atsakingus darbuotojus (įmonės, gamybos ir laboratorijos vadovus, technologus, rinkodaros specialistus) apie maisto produktų sudėties keitimo tikslus ir svarbą. Pagrindinis dėmesys skiriamas konkrečiose įmonėse gaminamiems maisto produktams, akcentuojant sveikatai palankesnę maisto produktų sudėtį bei sveikatai palankesnių maisto produktų, ženklavimo „Rakto skylutės“ naudą įmonei bei visuomenei.

Produktų duomenų bazės naudojimosi instrukcija.

Pavyzdys

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
	Produktų kategorija	Produktų grupė	Produkto sugalvotas pavadinimas (etiketėje nurodytas)	Maisto verslo operatorius (gamintojas/užsakovas ir kt.)	Maisto verslo operatoriaus (gamintojo/užsakovo ir kt.) adresas (miestas)	Energinė vertė, kcal/100g	Sočiųjų riebalai, g/100g	Cukrūs, g/100g	Druska, g/100 g	Skaidulinės medžiagos, g/100 g
1										
47	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su kakava ir lazd.rieš.,26,5%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	411	13,9	30,5	0,1	
54	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su kondensuotu pienu, 24%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	379	14,1	29,2	0,1	
60	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	Magija su kakav ir šok. SK. gab.24%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	401	12,7	27,7	0,1	
85	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su kokosu, 23,8%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	371	14,5	25,5	0,05	
91	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su vanile, 24%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	376	15	24,6	0,06	
93	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su aguonomis, 24%rieb	Žemaitijos pienas	Telšiai	377	13,7	24,6	0,06	
06	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	MAGIJA su karamelinu glaistu, 24%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	374	16	23,7	0,06	
59	Pieno produktai	Sūreliai ir varškės desertai	Ekologiškas varškės sūrelis DOBILAS su vanile, 7,5%rieb.	Žemaitijos pienas	Telšiai	195	4,5	18,2	0,1	
	9	9	9	9	9	363,78	13,32	26,51	0,07	0

Lentelėje nustatomas filtras, t. y., pvz., stulpelyje A „Produktų kategorija“ nuo laukelio „Select All“ nuimama varnelė ir uždedamas filtras (pažymime varnele) „Pieno produktai“; stulpelyje B „Produktų grupė“ – „Sūreliai ir varškės desertai“; stulpelyje E „Maisto verslo operatorius“ (gamintojas/užsakovas ir kt.) – „Žemaitijos pienas“. Šiuo atveju lentelės apačioje pateikiamas „Žemaitijos pieno“ sūrelių energinės vertės vidurkis (363,78 kcal), sočiųjų riebalų kiekių vidurkis (13,32 g), cukrų kiekių vidurkis (26,51 g.) bei druskos kiekių vidurkis (0,07 g.).

Daugiau informacijos galima rasti:

1. [Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2020 m. spalio 22 d. įsakymas Nr. V-2330 „Dėl Sveikos mitybos ir sveikatinamojo fizinio aktyvumo skatinimo tvarkos aprašo“ patvirtinimo“.](#)
2. [Maisto produktų sudėties keitimo \(performulavimo\) bei „Rakto skylutės“ simbolio naudojimo skatinimo rekomendacijos \(2017\)](#)